

Kárpátalja kincsei

A kárpátaljai népművészet újjászületése

A Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület (KNE) 2011-ben kezdte meg tevékenységét Lezsák Sándor, a lakiteleki Népfőiskola Alapítvány elnökének felkérésére. Az egyesület önálló jogi személyként működik, melynek fő célja a hagyományörzés, az értékfeltárás és értékátadás.

Az oktatási és politikai érdekvépviselet már működő szervezetei mellett a hagyományok ápolását, az értékek gyűjtését és átörökítését végzi. A Kárpátaljai Népfőiskola megalakulása óta eltelt időben számos rendezvényt szervezett (tudománynépszerűsítő körutat érettségiző diákoknak, konferenciákat, továbbképzéseket, kiállításokat, népzenei előadásokat), kiadványokat jelentetett meg, hozzájárult a táncházmozgalom beindításához, és összeállította a Kárpátaljai Értéktárat. Javaslati alapján hat kárpátaljai érték bekerült a Külhoni Nemzettrész Értéktárba (archaikus ima, salánki hordó, beregi szőtes és hímzés, Vereckei-émlékmű, jósika orgona, Rákóczi-kultusz).

Értékfeltáró munkánk két ütemben zajlott. Az elsőt 2012-ben a Nemzeti Művelődési Intézet szakmai támogatásával végeztük egy Imre Károly által kidolgozott űrlap segítségével. Ennek eredmé-

nyeként 90 településen 6000 adatlapot sikerült kitölteni, az eredmények összegzése után indult el 2013 augusztusában a *Kárpátalja* hetilap honismereti rovata. Espán Margaréta 77 települést keresett fel, s ezen értékfeltáró gyűjtés eredményeként 2013 augusztusa és 2015 áprilisa között összesen 73 cikket jelentetett meg a hetilap hasábjain. A riportokban helyi lakosok, mesterekből, kézművesek, hagyományörzők számoltak be azokról a szokásokról, hiedelmekről, ha-

gyományos ételekről, italokról, mesterségekről, melyek elválaszthatatlanul kötődnek a település múltjához, illetve, ha megváltozott formában, de jelenéhez is.

Feledésbe vesző szokások elevenednek meg a riportalanyok emlékei alapján, melyeknek többsége az emberi élet fordulóihoz, leggyakrabban a házasságkötéshez – családalapításhoz, gyermekvállaláshoz mint a közösség szempontjából meghatározó értékhez – kapcsolódnak.

Az ünnepek sorában kiemelkedő a húsvét és a húsvéti időszakot megelőző nagyböjt szokásrendszere. Több adatközlő is beszámol a böjti előkészületekről, böjtös és húsvétkor megszentelt ételekről, azok jelentéséről, a szentelmények szerepéről.

Az érdeklődők megismerhetik vidékünk néhány jellegzetes hagyományos ételét, például a batyuleves, a káposztás gombóc, a pankova, a laksa (Déda, Beregszászi járás), a bobájka, a lángelött, a krumplilángos és a krumplinudli (Tiszasa-

lamon, Ungvári járás) adott településre jellemző elkészítési módját.

Az ünnepek mellett a munka volt az, ami a hagyományos közösségek életét meghatározta. Ennek tulajdonítható, hogy minden járásban több riportalany is beszámolt például a kender természetének, aratásának, áztatásának menetéről, és arról, milyen holmik készültek ezen értékes iparnövény megmunkált szálaiból. Többen meséltek más közösségi munkaalkalmakról, amelyek mindig közösségben, énekléssel, történetmesé-

léssel, játékkal zajlottak, hiszen a fiatalok számára ezek egyúttal ismerkedési, párválasztási alkalmat is jelentettek.

Bemutatkoznak népzeneészek, néptáncsoportok, régiséggyűjtők, hagyományörzők, vőfélyek, fafaragók, asztalosok, patkolókovácsok, seprűkötők, méhészek és más mesterekből is, akiknek történeteinek keresztül bepillantást nyerhetünk az értékek létrehozóinak életébe.

A kutatás eredményeként számos régi fotó is előkerült, ezekből *Letűnt idők nyomában – Képes időutazás a régi Kárpátalján* címmel fotóalbumot adtunk ki 2013-ban. Ugyanebben az évben jelentettünk meg egy gyermekjáték-gyűjteményt is *Egy aranyat letem – Népi gyermekjátékok Kárpátaljáról* címmel.

Értékfeltáró munkánk második üteme 2015-ben a négy Kutatói Kollégiummal (Beregi, Máramarosi, Ugocsi és Ungi Kollégium) folytatódott, melyeket a Lakiteleki Népfőiskola szervezésében és támogatásával valósítottunk meg. Ennek eredményeként 110 településen mintegy 11 ezer adatlapot, több órányi hanganyagot és több száz képet készítettünk. A kutatómunka összefoglalóját a *Kárpátalja Kollégium* című, 2018-ban megjelent kiadványban adtuk közre.

A kutatómunkák feldolgozása, a kiadványok megjelentetése, az értékesztiválókon való részvétel után felmerült az a kérdés, hogy hogyan lehetne a kárpátaljai értékeket szélesebb közönségnek is bemutatni. A nemzeti értékekről és hungarikumokról szóló törvény ugyanis egyértelműen fogalmaz a kritériumokról: az az érték lehet kiemelt jelentőségű nemzeti érték, mely nemzeti szempontból meghatározó jelentőségű, a magyarságra jellemző és közismert, jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon, továbbá

hozzájárul az új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez.

Az elszakított nemzetrészek és értékeik az elmúlt évtizedekben kevésbé voltak ismertek. Az volt a célunk, hogy olyan innovatív projekt szülessen, ami túlmutat a terítők és kerámiák kiállításán. Megtartó, éltető hagyományaink, népművészetünk olyan formában jelenjen meg, ami alkalmazkodik a mai kor kihívásaihoz. Napjainkban az exkluzív ruhák, kiegészítők nemcsak divatosak, de értéket is képviselnek. A handmade termékekre egyre nagyobb az igény, a hobbihímzők köre is egyre bővül, vagyis a kézzel készített termékek reneszánszát éljük. Az autentikus, eredeti, kézzel készített termékek, a magyar népművészet támogatása, tovább élésének elősegítése kiemelt célunk. Így született meg a Kárpátalja Kincsei nevet viselő program-sorozatunk, melynek első állomása az Amerikai Egyesült Államokban

volt. A Washingtoni Magyar Ház meghívására utaztunk 2018-ban az államok fővárosába, majd New Yorkba és Clevelandbe, hogy az ott élő magyaroknak bemutassuk a kárpátaljai kultúrát, történelmet, népművészetet. 2019-ben sikerült eljutni a Sarasotai Magyar Fesztiválra is.

A Kárpátalja Kincsei program keretében készült el a beregi szőttest és a nagydobronyi hímzést innovatív formában bemutató ByMe divatkollekció. Hrivnák Tünde divattervező munkáját az amerikai siker után bemutattuk a Mesterségek Ünnepeén a Budai Várban, a Magyarság Házában, a Bécsi Nagykövetségen, de Ukrajnában, Ternopilban is sikerrel debütált a kollekció.

A projekt keretében született Perl János művészi fotósorozata is, mely a kárpátaljai értékteremtőket, hagyományos népi mesterségeket, történelmi emlékhelyeinket mutatja be. A képekből kiadvány is megjelent 2019-ben, *Kárpátalja*

Kincsei – Perl János fotósorozata címmel.

Kárpátalja Kincsei programunk 2019-ben a Vidnyánszky Attila rendezésében készült *Időfonal* című színpadi produkcióval, 2020-ban Szűcs Nelli művésznő rendezésében és főszereplésével a *Dobronyi rózsát Zsazsának* című produkcióval bővült. Ezeknek a produkcióknak a különlegessége, hogy olyan formában mutatják be a kárpátaljai magyarság történelmét, sorsát, hogy közben pozitív jövőképet vetítenek előre, bízva a túlélésért vívott küzdelmük sikerében, a megújulás, a környezeti kihívásokra adott újabb és újabb megoldások mellett az éltető, keresztény hagyományok mindenek felett álló erejében. A produkciókban az újjászületett népművészeti értékek természetesen szintén ezt hivatottak alátámasztani.

A fiatalok megszólítását, bevonását is feladatunknak tartjuk, ezért kidolgoztunk két ingyenes online játékot. A népszerű Tetris

ket képvisel pontosan. Célunk egy Kárpátaljai Magyar Hímzőműhely létrehozása volt, mely feladatának tekinti az autentikus kárpátaljai mintakincs tovább örökítését. A szakmai támogatást ismét a Nemzeti Művelődési Intézettől kaptuk, Mihalcsik Márta módszertani referenstől és Szuperné Bohus Judit népművésztől.

Az elmúlt tíz év eredményeit figyelembe véve köszönettel tartozunk a Lakiteleki Népfőiskolának az iránymutatásért, a Nemzetpolitikai Államtitkárságnak a pályázati forrásokért, a Hungarikum Bizottságnak, a Nemzeti Művelődési Intézetnek a szakmai együttműködésért, a Kiscsösz, Mórahalom és Agyagosszergényi Népfőiskoláknak, a Kárpát-medencei Közművelődési Kerekasztalnak a partnerségi együttműködésért.

mintájára nagydobronyi kereszt-szemes mintákat lehet kirakni, a napjainkban is közkedvelt Snake játékban pedig a beregi szöttes mintái ismerhetők meg.

Év végére elkészül az a színezőkönyvünk is, melyet a legkisebb korosztálynak szántunk. A kifestő lapjain kárpátaljai hímzsmintákat lehet kiszínezni. Az óvodásoknak és kisiskolásoknak szóló kifestőnk fejleszti a számok, színek, arányok megismerését, miközben hangsúlyt fektet a hagyományörzésre.

2019-ben megjelent a *Nagydobronyi kereszt-szemes – Hímzsminta-gyűjtemény a kárpátaljai Nagydobronyiból*, 2020-ban pedig a *Beregi kereszt-szemes – Hímzsminták Profusz Marianna kárpát-*

aljai népművész gyűjteményéből kiadványaink. 2021-ben érkezettnek láttuk az idejét, hogy összegyűjtsük azokat az asszonyokat, lányokat, akiknek szívügye a hímzés. Több munkaórát szentelnek ennek az alkotótevékenységnek, de nem tudják pontosan, hogy az a minta, amivel dolgoznak, azon túl, hogy nagyon szép, milyen érté-

MOLNÁR ELEONÓRA 1981-ben született Beregdédában. Házas, három fiúgyermek édesanyja (Kristóf 2009, Zalán 2012, Kolos 2016). 1999-ben érettségizett Beregszászban, 2004-ben történelem–földrajz tanárszakos diplomát szerzett a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, és ugyanitt helyezkedett el tanársegédként a Pedagógia és Pszichológia Tanszéken. 2007–2019 között óraadó tanárként folytatta pályáját, miután sikeresen megszerezte az abszolutóriumot a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Programban. 2004–2019 között a beregszászi Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóintézet tudományos munkatársa volt. A 2011-ben megalakult Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület elnökeként máig jelentős munkát végez a kárpátaljai magyarság hagyományainak megőrzésében.